

Research article

Identifying the capability of non-governmental organizations to participate in urban development plans (Case study: Birjand city)

Amir Golru ^(a) , Hadi Sarvari ^{(b)*} , Sanaz Saeedi Mofrad ^(c) , Fatemeh Sadrenabavi ^(d)

a. Phd Candidate, Urban Development Department, Ma.c , Islamic Azad University, Mashhad, Iran (Amir.golru@mshdiau.ac.ir)

b. Associate Professor, Urban Development Department, Ma.c., Islamic Azad University, Mashhad, Iran

c. Associate Professor, Urban Development Department, Ma.c , Islamic Azad University, Mashhad, Iran

(Saeedi.s@mshdiau.ac.ir)

d. Assistant Professor, Social sciences Department, Ma.c , Islamic Azad University, Mashhad, Iran (sadrenabavi@mshdiau.ac.ir)

Keywords

Participatory planning, non-governmental organizations, participation, Birjand

Citation

Golru, Amir; Sarvari, Hadi; Saeedi Mofrad, Sanaz; and Sadrenabavi, Fatemeh. (2024). The Role of Non-Governmental Organizations to Participate in Urban Development Plans (Case study: Birjand city). *Journal of Greater Khorasan*, 15(57), 149-168.

Use your device to scan and read articles online

Abstract

Background and Objective: Despite the emphasis on the role of popular organizations in urban development plans, limited research has examined non-governmental organizations (NGOs) as key contributors to the realization of such plans. **Methods:** The study involved eight municipal experts and eight NGO representatives. Thematic analysis was conducted using three categories: basic, organizing, and comprehensive themes. **Results:** The socio-cultural sector accounted for the highest share of NGO activities (80.29%), while civil affairs had the lowest participation (0.98%) in South Khorasan Province. **Conclusion:** NGOs can significantly contribute to urban development by addressing economic challenges (e.g., land acquisition, construction, and funding allocation) and defining priority action areas. Their involvement in social and policy-making processes also enhances support, education, and cultural initiatives. However, while NGOs mitigate some urban development challenges, they cannot resolve all issues independently.

DOI: <https://doi.org/10.22034/jgk.2023.382443.1102>

URL: https://jgk.imamreza.ac.ir/article_221444.html

©Authors retain the copyright and full publishing rights.

* Corresponding Authors: (Sarvari_hadi@mshdiau.ac.ir)

Introduction

There have been many researches about non-governmental organizations. These organizations are involved in solving broad issues related to the protection of the environment and natural resources, making agriculture and animal husbandry more efficient, solving inter-organizational conflicts, helping social and economic development (Farrington et al., 1993) and the field of tourism to fight poverty (Dornan & Kennedy, 2009) are being used. Most of the internal researches conducted so far have investigated the role of non-governmental organizations in solving social and environmental problems. In the field of social issues, non-governmental organizations support and empower different groups such as women and children in preventing social harms such as begging and committing crimes (Shah Bahrami et al., 2013; Shakouri, 2013) or playing a role Voluntarily refers to maintaining social capital (Arabi & Dalvand, 2021).

Birjand has been selected as a case study in this study. Due to its high social potential and cohesion in the social context, this city has a significant capacity in the field of non-governmental organizations. The urban development plans in Birjand were in the form of the first comprehensive plan (1379) and the second comprehensive plan (1392) and detailed plan. In recent years, several local plans have been prepared with the aim of providing quality to urban spaces. Historical contexts, development directions, strengthening councils and attracting capital are some of the challenges of these plans, which for various reasons, including forgetting the capabilities of local people's organizations, are a big obstacle in the way of realizing the plans. development remains. This article is trying to answer this question by raising the question, "What is the capacity of non-governmental organizations in terms of preparing and implementing urban development plans?"

Methods

In order to collect information, the semi-structured interview method was used with the aim of identifying the capabilities of non-governmental organizations in accordance with urban development plans. The target community in this article included eight experts of the municipality and eight representatives of non-governmental organizations. The selection of municipal experts was purposeful and non-random, but stratified sampling was used to select interviewees as representatives of non-governmental organizations. The representatives selected for the interview from the municipality were all expert experts who, in addition to the history of cooperation with the municipality for more than ten years, have worked closely with the municipality and other institutions and organizations in the process of preparing and implementing the comprehensive plan. Also, in selecting representatives of non-governmental organizations for interviews, efforts were made to select people with a long history of activity. The interviews conducted with municipal experts and non-governmental organizations continued until reaching theoretical saturation in each department. In this article, theme analysis is done using theme network method. To perform theme analysis, three categories of basic, organizing, and comprehensive themes are needed. Before identifying the different themes, the texts of the interviews were carefully and actively studied. Then the basic themes were deduced from within the text. The basic themes were the lowest level of topics in the text that were considered in this article related to the capability of NGOs in urban development plans.

Results

The survey of non-governmental organizations shows that a total of 73 NGOs are active in South Khorasan province, 65 NGOs are active and the rest are inactive. Also, 34 non-governmental

organizations are related to Birjand. Non-governmental organizations have a very wide field of activity and scope. In the current situation, NGOs are active in four cultural, social, scientific-research and belief-religious axes. Among the most important local features of non-governmental organizations in Birjand, it can be mentioned that youth-related groups are more active than other groups. In Birjand, 48.57% of the total cements are related to belief-religious cements, 17.14% are related to scientific-research cements and 34% are related to cultural-social cements. In the meantime, the socio-cultural field has the highest subject share with 80.29%, and the activities of NGOs in civil affairs are the lowest in South Khorasan province with 0.98%. In the following, it is noted that according to stratified sampling, a total of eight people from all non-governmental organizations in Birjand city were selected for semi-structured interviews, of which four people were from the religious-belief field, one was from the scientific-research field, and three were from They were in the socio-cultural field.

Discussion and Conclusion

In the process of implementing urban development plans and in connection with economic issues such as acquisition and construction, providing financial resources and determining the areas of action and prioritizing them, non-governmental organizations can play a significant role in this field. Also, the presence of non-governmental organizations in relation to social issues can be very effective in creating supportive-educational and culture-building environments. Another capability of non-governmental organizations is to influence the urban policy-making process, which is effective in the stages of preparation, approval and implementation; but in the end, he points out that the presence of non-governmental organizations can only answer part of the challenges of urban development, and

these organizations will not be able to solve all the challenges alone. Also, the results of this research show that, contrary to the existence of numerous non-governmental organizations, there is a lack of people who specialize in discussing issues related to urban development.

Acknowledgments

Thanks to other writers and representatives of non-governmental organizations.

Conflict of Interest:

"The authors declare no conflict of interest."

پژوهشنامه خراسان بزرگ

دوره ۱۵، شماره ۵۷، زمستان ۱۴۰۳

ISC | MSRT | ICI

شاپا الکترونیکی: ۲۷۱۷-۱۶۷۱

شاپا چاپی: ۲۲۵۱-۶۱۳۱

مقاله پژوهشی

نقش سازمان‌های مردم‌نهاد در مشارکت طرح‌های توسعه شهری (مطالعه موردی: شهر بیرجند)^۱

امیر گلرو^(الف)، هادی سروری^(ب)، ساناز سعیدی مفرد^(پ)، فاطمه صدر نبوی^(ت)

(الف) دانشجوی دکتری شهرسازی، واحد مشهد، دانشگاه آزاد اسلامی، مشهد، ایران (Amir.golru@mshdiau.ac.ir)

(ب) دانشیار گروه شهرسازی، واحد مشهد، دانشگاه آزاد اسلامی، مشهد، ایران

(پ) دانشیار گروه شهرسازی، واحد مشهد، دانشگاه آزاد اسلامی، مشهد، ایران (Saeedi.s@mshdiau.ac.ir)

(ت) استادیار گروه علوم اجتماعی، واحد مشهد، دانشگاه آزاد اسلامی، مشهد، ایران (sadrnabavi@mshdiau.ac.ir)

چکیده

برنامه‌ریزی مشارکتی و مشارکت مردم در طرح‌های توسعه شهری، موضوعی است که در مطالعات فراوانی مورد توجه قرار گرفته است. مطالعات نشان می‌دهد که توجه به انواع تشکلهای مردمی در فرایند مشارکت، عامل مهمی در انطباق فرایند برنامه‌ریزی مشارکتی با توانمندی‌های جامعه شهری است، اما برخلاف تأکید بر مشارکت تشکلهای مردمی در طرح‌های توسعه شهری، کمتر پژوهشی به جایگاه سازمان‌های مردم‌نهاد به‌عنوان عاملی مؤثر در تحقق برنامه‌های توسعه شهری پرداخته است. از این‌رو، پژوهش حاضر در پی پاسخ به این پرسش است که توانمندی سازمان‌های مردم‌نهاد در راستای تهیه و اجرای طرح‌های توسعه شهری چیست؟ نمونه موردی شهر بیرجند، مرکز استان خراسان جنوبی است. این شهر دارای بافت اجتماعی منسجمی است که بر پایه آن توانسته در دوره شهرنشینی جدید، ترکیبی جالب‌توجه از تشکلهای مردمی سنتی و سازمان‌های مردم‌نهاد جدید داشته باشد. این پژوهش با روش کیفی و با استفاده از تحلیل مضمون و به‌کارگیری نرم‌افزار MAXQDA انجام شده است. جمع‌آوری اطلاعات از طریق مصاحبه با ۱۶ نفر انجام گرفت. داده‌های جمع‌آوری شده به کمک ۱۷ مضمون پایه، ۶ مضمون سازمان‌دهنده و ۱ مضمون فراگیر بررسی و تحلیل شدند. درنهایت، تحلیل شبکه مضامین به‌دست‌آمده روابط میان مضامین اثرگذار در توانمندی سازمان‌های مردم‌نهاد در فرایند تهیه و اجرای طرح‌های توسعه شهری را نشان می‌دهد. بر مبنای مضامین اصلی، نتایج پژوهش بیانگر آن است که نقش‌انگیزی سازمان‌های مردم‌نهاد در حیطه موضوعات اقتصادی، سیاست‌گذاری و اجتماعی مرتبط با مراحل تهیه و اجرای طرح‌های توسعه شهری است.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۱۱/۱۴

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۲/۰۷/۱۶

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۱۱/۰۹

تاریخ انتشار: ۱۴۰۳/۱۲/۲۵

شماره صفحات: ۱۶۸-۱۴۹

واژگان کلیدی:

برنامه‌ریزی مشارکتی، سازمان‌های

مردم‌نهاد، مشارکت، بیرجند

استناد به مقاله:

گلرو، امیر؛ سروری، هادی؛ سعیدی مفرد، ساناز و صدر نبوی، فاطمه. (۱۴۰۳). نقش سازمان‌های مردم‌نهاد در مشارکت طرح‌های توسعه شهری (مطالعه موردی: شهر بیرجند). پژوهشنامه خراسان بزرگ. ۱۵(۵۷)، ۱۶۸-۱۴۹.

از دستگاه خود برای اسکن و خواندن مقاله به صورت آنلاین استفاده کنید.

DOI: <https://doi.org/10.22034/jgk.2023.382443.1102>

URL: https://jgk.imamreza.ac.ir/article_221444.html

©Authors retain the copyright and full publishing rights.

۱. این مقاله مستخرج از رساله نویسنده اول با عنوان «تبیین جایگاه سازمان‌های مردم‌نهاد در تحقق‌پذیری طرح‌های توسعه شهری مورد پژوهی: شهر بیرجند» به راهنمایی نویسندگان دوم و سوم و با مشاوره نویسنده چهارم است که در گروه شهرسازی دانشکده هنر و معماری دانشگاه آزاد اسلامی واحد مشهد در حال انجام است.

*نویسنده مسئول مکاتبات: (Sarvari_hadi@mshdiau.ac.ir)

مقدمه

مطالعه نظریات مرتبط با سازمان‌های مردم‌نهاد و نقش آنان در توسعه شهری نشان می‌دهد که با مطرح‌شدن برنامه‌ریزی مشارکتی در دهه ۱۹۷۰م، توجه به گروه‌های ذی‌نفع و ذی‌نفوذ از جمله سازمان‌های مردم‌نهاد در برنامه‌ریزی شهری و به‌ویژه در طرح‌های توسعه شهری به یکی از موضوعات اصلی تبدیل‌شده و این گروه‌ها نقش بارزی پیدا کردند (Seng, 2019; Smørdal et al., 2016; Hassan et al., 2011). در دهه ۱۹۸۰م و ۱۹۹۰م نیز شاهد نظریه‌های متعددی مانند تئوری توسعه پس از جنگ^۱، نئولیبرالیسم و نهادگرایی هستیم که بر ضرورت بهره‌مندی و مشارکت گروه‌های ذی‌نفع برای حل مشکلات یا توسعه توسط مردم تأکید می‌کنند. از سوی، صاحب‌نظران متعددی نیز بر رویکردهای مشارکتی و استفاده از ذی‌نفعان در برنامه‌ریزی شهری تأکید دارند (Healey, 2003; Innes & Booher, 2003; Laws & Forester, 2015). این در حالی است که ضرورت توجه و بهره‌مندی از گروه‌های ذی‌نفع از جمله سازمان‌های مردم‌نهاد تا به امروز متوقف نشده و از ۱۹۹۰م به بعد نیز در قالب جنبش‌های اجتماعی بین‌المللی^۲ دنبال می‌شود (Lewis et al., 2020). در این میان، برخلاف تأکید بر بهره‌مندی از مشارکت در برنامه‌ریزی شهری، کمتر پژوهشی را می‌توان یافت که به شناخت سازمان‌های مردم‌نهاد (سمن‌ها)، به‌عنوان عاملی جهت تحقق مشارکت مردمی در طرح‌های توسعه شهری توجه کرده باشند. از سوی، تحقیقات متعددی پیرامون سازمان‌های مردم‌نهاد صورت پذیرفته است. این سازمان‌ها در حل موضوعات گسترده مرتبط با حفاظت از محیط‌زیست و منابع طبیعی، کارآمدسازی کشاورزی و دام‌پروری، حل تعارضات بین سازمانی، کمک به توسعه اجتماعی و اقتصادی

(Farrington et al., 1993) و حوزه گردشگری و در جهت مبارزه با فقر (Dornan & Kennedy, 2009) مورد استفاده قرار می‌گیرند. عمده پژوهش‌های داخلی صورت گرفته تاکنون نیز به بررسی نقش سازمان‌های مردم‌نهاد در حل مشکلات اجتماعی و زیست‌محیطی پرداخته‌اند. پژوهشها در حیطه مسائل اجتماعی سازمان‌های مردم‌نهاد به حمایت و توانمندسازی اقشار مختلف نظیر زنان و کودکان در پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی نظیر تکدیگری و ارتکاب جرم پرداخته (Shah Bahrami, Pishgahi, Zalpour, Bakhtiari, 2010) یا به ایفای نقش داوطلبانه در حفظ سرمایه‌های اجتماعی اشاره دارند (Arabi, Dalvand, 2021). همچنین، بهره‌گیری از ظرفیت‌های این سازمان‌ها در توسعه فرهنگ زیست‌محیطی و معکوس‌سازی روند تخریب محیط (Ghamami et al., 2018; Fal Soleiman & Hojjatipour, 2011) و کمک به اثربخشی و شناسایی موانع فعالیت آنان (Taghizadeh & Yazdani, 2019; Saadi, 2020) نیز در اکثر مطالعات مرتبط با محیط‌زیست مشاهده می‌شود.

نظام برنامه‌ریزی شهری ایران که بر پایه طرح‌های جامع و تفصیلی بنا نهاده شده، فاقد چهارچوب و دیدگاهی دموکراتیک است. این نظام نیازمند اصلاح و بهره‌گیری از رویکردهای نوین برنامه‌ریزی همچون استراتژی توسعه شهری برای بالا بردن مشارکت شهروندان است (Soleimani Moghaddam et al., 2019, p. 34). از سوی، فقدان نظام حکمروایی مقتدر، چالش‌های درهم‌تنیده‌ای همچون خزش بیبرنامه فعالیت و سکونت، تخریب و تهدید منابع طبیعی و محیط‌زیست، گسترش حاشیه‌نشینی، عدم تعادل‌های اجتماعی، اقتصادی، زیرساختی و غیره پدیدار

1. Post-war development theories
2. Shack Dwellers International

شده است (Siami, 2019, p. 52). در زیرمجموعه این نظام برنامه‌ریزی، بیرجند به‌عنوان نمونه موردی انتخاب شده است. این شهر به‌واسطه انسجام بافت اجتماعی از ظرفیت قابل‌توجهی در حوزه سازمان‌های مردم‌نهاد برخوردار است. طرح‌های توسعه شهری در بیرجند در قالب طرح جامع اول (۱۳۷۹ش) و طرح جامع دوم (۱۳۹۲ش) و طرح تفصیلی بوده است. در سال‌های اخیر چند مورد طرح موضعی با هدف کیفیت‌بخشی به فضاهای شهری نیز تهیه شده است. بافت‌های تاریخی، جهات توسعه، تقویت شورایی و جذب سرمایه از چالش‌های این طرح‌ها هستند که به علل گوناگون از جمله فراموشی توانمندی‌های سازمان‌های مردم‌نهاد محلی، به مانعی بزرگ در راه تحقق طرح‌های توسعه باقی مانده‌اند. پژوهش حاضر در تلاش است تا با مطرح کردن این سؤال که توانمندی سازمان‌های مردم‌نهاد در راستای تهیه و اجرای طرح‌های توسعه شهری چیست؟ به آشکار ساختن جایگاه بالقوه مشارکت سازمان‌های مردم‌نهاد در فرآیند تهیه و اجرای طرح‌های توسعه شهری در نمونه شهر بیرجند بپردازد. برای پاسخگویی به این پرسش از روش تحلیل مضمون برای بررسی دیدگاه‌های مدیریت شهری و سازمان‌های مردم‌نهاد بهره برده شده است.

پیشینه پژوهش

در دوره حاضر ضرورت استفاده از مشارکت و فرآیندهای مشارکتی پوشیده نیست. بررسی مقالات و پژوهش‌های مرتبط در این زمینه نشان می‌دهد که تأکید بر اهمیت بهره‌بردن از تکنیک‌های مرتبط با مشارکت و فرآیند خلاقانه مشارکتی در طراحی و برنامه‌ریزی شهری و انجمن‌های محله‌مبنا و غیردولتی (Ajali et al., 2015)، ازجمله جلوه‌هایی از نمود مشارکت بوده‌اند که تا به امروز بسیار موردتوجه قرار گرفته است (Timmermans, Cilliers, 2014؛ Al-؛ Kodmany, 2001). همچنین، پژوهش‌های پیشین به عوامل مؤثر در موفقیت در مشارکت پرداختند و یا ارزیابی

برنامه‌های مشارکتی اجراشده به لحاظ سنجش مشارکت در سطوح و مقیاس‌های مختلف را موردتوجه قرار داده‌اند (Rajabi 2011؛ Horn et al, 2018).

از سویی در توسعه شهری از سازمان‌های مردم‌نهاد در حوزه‌های گسترده‌ای نظیر مدیریت بحران شهری (Habibpour Gatabi, Karimi Jafarnejad, 2019)، بازسازی بافت‌های فرسوده (Movahed et al., 2013) یا توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی (گنجلو، سعیدی مفرد، ۱۳۹۸) بهره برده می‌شود. اهمیت سازمان‌های مردم‌نهاد در توسعه شهری تنها به این موارد محدود نبوده، بلکه پژوهش‌های متعددی به شناسایی موانع موجود در ارتباط با مشارکت مردم پرداخته‌اند (Siani, 2020؛ Ghasemi, Heidari, 2020) و برای این سازمان‌ها و همکاری موفق میان آن‌ها، نقش اساسی در حل مشکلات محله قائل شده‌اند (Vaysi, Azimi, 2020). علاوه بر این، عواملی نظیر دائمی یا موقت بودن مشارکت، خصوصیات و قابلیت‌های مشارکت‌کنندگان، توجه مشارکت‌کنندگان برای بهبود کیفیت نتایج به‌دست‌آمده از مشارکت و ارتباط سازمان‌های مردم‌نهاد بین مردم با سازمان‌های دولتی ازجمله عوامل مؤثر در عملکرد مطلوب سازمان‌های مردم‌نهاد هستند (Taralunga, 2010).

همچنین، نتایج پژوهش‌های مشابه بیان می‌کند سازمان‌های مردم‌نهاد در توسعه روستایی نیز نقش به‌سزایی دارند (Al-Hasabi, 2011). سایر پژوهش‌های انجام‌شده در این زمینه نیز به بیان قابلیت‌های محدودۀ مورد مطالعه و ارزیابی سطح مشارکت در الگوهای مختلف اکتفا نموده‌اند (جدول ۱). با وجود تأکید بر نقش سازمان‌های مردم‌نهاد در تحقق اهداف و دغدغه‌های مردم در حوزه‌های گوناگون، به‌عنوان پل ارتباطی بین دولت و عموم مردم، کمتر پژوهشی را می‌توان یافت که به‌صراحت به توانمندی سازمان‌ها در فرآیند تهیه و اجرای طرح‌های توسعه شهری پرداخته باشد. از این‌رو، خلأ

مطالعاتی، فقدان آگاهی از توانمندی سازمان‌های مردم‌نهاد برای استفاده از مشارکت آن‌ها در تهیه و اجرای طرح‌های توسعه شهری است.

جدول ۱: پژوهش‌های مشابه

نویسنده/ نویسندگان	سال	یافته‌های مقالات مشابه
هادی برغم‌دی و سیمین زمانی	۱۴۰۰	بررسی مسائل و مشکلات تعامل سازمان‌های مردم‌نهاد و شهرداری
مطهره صالحی، حبیب‌الله سالارزهی، عبدالمجید ایمانی	۱۴۰۱	بررسی ایفای نقش مطلوب مشارکت سازمان‌های مردم‌نهاد در راستای توانمندسازی ساکنان حاشیه‌نشین
Hari Srinivas	۲۰۲۲	شراکت سازمان‌های مردم‌نهاد در توسعه پایدار شهری
Rigolon, A. Gibson, S	۲۰۲۱	تلاش سازمان‌های مردم‌نهاد در پیشبرد عدالت محیط زیستی
Boria, E. Rozhkov, A. Seyrfar, A	۲۰۲۰	نقش سازمان‌های مردم‌نهاد در کاهش مصرف انرژی
Hardoy, J. Gencer, E. Winogard, M	۲۰۱۹	تأکید بر ضرورت همکاری سازمان‌های مردم‌نهاد با سایر بخش‌ها در تحقق اهداف کلانی نظیر تاب‌آوری توسعه شهری
ICVA — International Council of Voluntary Agencies (A Basic NGO Coordination Guide)	۲۰۱۲	بررسی زمینه‌های ایجاد هماهنگی میان سمن‌ها

برنامه‌ریزی شهری مشارکتی

برنامه‌ریزی مشارکتی در چارچوب مفهوم پایه‌ای مشارکت شکل می‌گیرد. مشارکت عبارت است از فعالیت‌های اداری و داوطلبانه‌ای که از طریق آن اعضای یک جامعه در امور محله، شهر یا روستای خود شرکت کرده و به‌صورت مستقیم و غیرمستقیم در شکل دادن به حیات اجتماعی آن مؤثر هستند (Ajlali et al., 2015). در واقع، از طریق تأکید بر مشارکت افراد و گروه‌های ذینفع در طرح‌های توسعه شهری می‌توان سبب کاهش تمرکزگرایی در بخش دولتی شد و قدرت تصمیم‌گیری را به سطوح پایین‌تر انتقال داد (Un-[habitat, 2004](#)). به‌منظور موفقیت این شیوه از برنامه‌ریزی باید مواردی نظیر ساختارهای رسمی و غیررسمی شامل حکومت و مشارکت‌کنندگان، نهادهای برنامه‌ریزی، برنامه‌ریزان، قوانین و مقررات مرتبط موردتوجه قرار گیرند

(Daneshpour et al., 2017)، هدف از مشارکت، افراد دخیل و بازیگران کلیدی، روابط میان اجزا، زمان و مکان انجام و چگونگی اجرا از جمله سایر موارد هستند (McQuaid, 2000, 6). همچنین، وجود چارچوبی جهت ارزیابی و پایش مشارکت در طرح‌های مشارکتی حائز اهمیت است (Hassenforder et al., 2016). به‌بیان دیگر، برای موفقیت در برنامه‌ریزی مشارکتی توجه به عوامل نام‌برده شده ضروری است و بدون در نظر گرفتن آن‌ها، موفقیتی حاصل نمی‌شود. همچنین، نظریات متعددی مانند نظریه میجلی، آرنشتاین، دیویدسون، دریسکل و نظریه میانجیگری وجود دارند که انواع اشکال مشارکت و سطوح آن را موردبررسی قرار می‌دهند. دریکسل حالت‌های مشارکت را شامل مشاوره، بسیج اجتماعی، مسئولیت‌پذیری مردم، سهم شدن در تصمیمات می‌داند،

اما آرنشتاین مشارکت را در سه دسته محرومیت از مشارکت، مشارکت جزئی و سهمین شدن شهروندان در قدرت طبقه‌بندی می‌کند. آرنشتاین برای محرومیت از مشارکت به مواردی نظیر دست‌کاری، عوام‌فریبی و درمان می‌پردازد و مشارکت جزئی را شامل اطلاع‌رسانی، مشاوره، تسکین می‌داند. همچنین، بر اساس دیدگاه او سهمین شدن شهروندان در قدرت شامل شراکت، قدرت تفویض‌شده و اختیار به شهروندان است ([Habibi, Saeidi Rezvani, 2005](#)).

انواع طرح‌های توسعه‌ی شهری از مهم‌ترین ابزارهای مداخله مدیریت شهری به نمایندگی از حاکمیت محسوب می‌شوند ([Tavangar, M., & Farhadi, J., 2021](#)). در میان انواع طرح‌های توسعه‌ی شهری، طرح جامع مؤثرترین طرحی است که حدود رشد شهری را در ابعاد مختلف مشخص می‌کند. طرح جامع یک طرح بلندمدت شهرسازی است که در آن اهدافی نظیر تدوین ضوابط و مقررات کالبدی توسعه شهری، چگونگی استفاده از اراضی و منطقه‌بندی حوزه‌های مختلف، تنظیم خطوط کلی حمل‌ونقل و ارتباطات، تأمین سطوح موردنیاز برای ایجاد تأسیسات و تجهیزات شهری، مناطق نوسازی، بهسازی و اولویت‌بندی آن‌ها دنبال می‌شود ([Farivar Sadri, 2014](#)). با توجه به جامعیت و اثرگذاری طرح جامع، بررسی زمینه‌های مشارکتی سازمان‌های مردم‌نهاد در طرح جامع نسبت به سایر طرح‌های توسعه شهری می‌تواند دقت مطالعه را افزایش داده و نسبت به بررسی فراگیر موضوعات اطمینان لازم را به دست دهد.

سازمان‌های مردم‌نهاد

اصطلاح سازمان‌های غیردولتی (NGO) معادل سازمان‌های مردم‌نهاد (سمن) است ([Chakani, Hassani, 2018](#)) و شامل سازمان‌های مختلفی مانند «سازمان‌های داوطلبانه خصوصی» و «سازمان‌های غیرانتفاعی» میشود ([Young et al, 2012, 220](#)). طبق تعریف بانک جهانی، سمنها

شامل بسیاری از گروه‌ها و مؤسساتی می‌شوند که به‌طور کامل یا تا حد زیادی مستقل از دولت هستند. این سازمان‌ها عمدتاً در اهداف بشردوستانه و غیر سودآور همکاری دارند. سمنها شامل انجمن‌های خیریه و مذهبی بوده‌که بودجه‌های خصوصی را برای توسعه ارزشهای اجتماعی بسیج می‌کنند ([Arora, 2003, 177](#)). این سازمانها ترکیبی پیچیده از اتحاد و رقابت هستند ([Hall-Jones, 2006](#)). سازمان‌های مردم‌نهاد از نظر سازمانی از سازمان‌های بخش خصوصی و دولتی متمایز بوده و به همین دلیل مسائل و چالش‌های عملکردی منحصربه‌فردی را در برمی‌گیرند ([Young, 2017, ۶](#))، هدف اصلی آنها ترویج ارزشهای مشترک در سطح ملی یا بین‌المللی است ([Martens, 2002, 282](#)) و مزایایی را برای افراد خارج از عضویت خود دارند ([Agg, 2006, 3](#)).

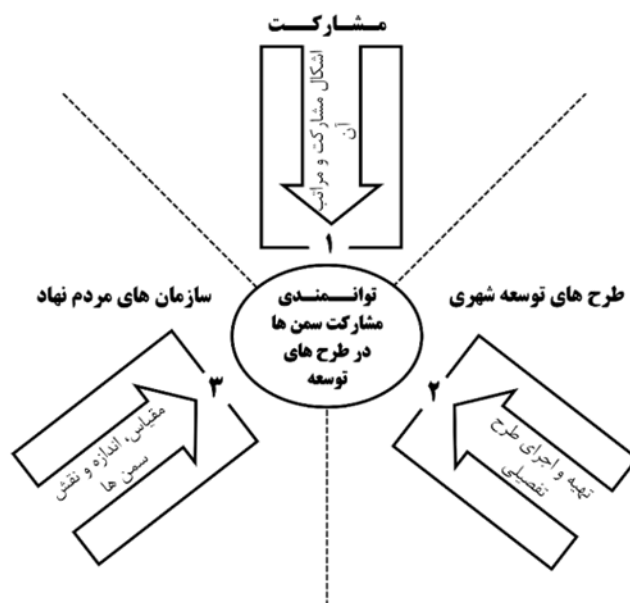
سازمان‌های مردم‌نهاد پس از جنگ جهانی دوم و در □□□□ م بر اساس ماده □□ منشور سازمان ملل متحد ایجاد شده که از يك طرف واکنشی به نیاز برای نقش مشورتی برای سازمان‌های مردمی بود و از طرف دیگر تحت نظریه جامعه مدنی شکل گرفت. سمنها تا دهه ۱۹۷۰م، تعداد، دامنه فعالیت محدود، حمایت اندک و پایه مذهبی با اهداف کوتاه‌مدت داشتند. در دهه ۱۹۸۰م تحت تأثیر تفکرات نئولیبرال قرار گرفتند تا در تحقق اهداف توسعه مؤثر باشند و در دهه ۱۹۹۰م در قالب مفهوم حکمروایی خوب شهری تمرکز بر نقش همکاری با دولت داشتند. در دهه ۲۰۱۰م اجماع بین‌المللی در خصوص توجه سمنها به عوامل توسعه‌نیافتگی با رویکردهای مردم‌محور و عدالت اجتماعی بود. پس از ۲۰۱۰م افزایش درک این نکته که سمنها فقط بخشی از جامعه گسترده مدنی هستند و باید خودشان را با سایر بخشها هم‌جهت کنند، شکل گرفت ([Banks et al, 2012, 21](#)). پنج ویژگی کلیدی مشترک سمنها را میتوان در قالب مواردی نظیر وجود تشکیلات سازمانی، مستقل از

دولت، وجه غیرانتفاعی و نداشتن سود برای مدیران و مالکان، خودگردان بودن و فعالیت داوطلبانه اعضا خلاصه کرد (Lewis, 2010, 328). در پژوهشی دیگر، مهتا^۱ سه نقش مردمی بودن، تأکید بر مجموعه وسیعی از فعالیتهای توسعه‌ای و توانایی گسترش استراتژی، پیوندهای برون‌سازمانی و تأثیرگذاری بر محیط سیاسی را مطرح میکند. سازمانهای غیردولتی توسط طیفی از انگیزه‌ها و ارزشها هدایت میشوند. برخی از سمنها ممکن است خیریه باشند، درحالی‌که برخی دیگر به دنبال رویکردهای مبتنی بر توانمندسازی هستند. هدف برخی از سازمانهای غیردولتی رفع نیازهای فوری مردم است، درحالی‌که برخی دیگر دیدگاه بلندمدت دارند و به دنبال توسعه ایده‌ها و رویکردهای جدید برای مشکلات هستند. یک سمن ممکن است چندین مورد از این انگیزه‌های مختلف را همزمان داشته باشد (Lewis, 2010, 2). کارکردهای سمنها را میتوان شامل شش دسته توسعه و بهره‌برداری زیرساختی، حمایت از پروژههای نوآوری، نمایشی و آزمایشی، تسهیل ارتباطات میان مردم و دولت، کمک فنی و آموزش، تحقیق، نظارت و ارزیابی و حمایت از اقشار آسیب‌پذیر دسته‌بندی نمود (Nikkhah et al, 2010, 87) که در قالب چهار مجموعه اصلی زیر قابل‌تفکیک است: ۱. سمنهای خدمات‌دهنده در زمینه‌های بهداشتی و رفاهی. ۲. سمنهای با محوریت امور خیریه در جهت رفع نیازهای جامعه فقیر یا آسیب‌پذیر. ۳. سمنهای مبتنی بر توانمندسازی با هدف ایجاد درک روشنی در میان اقشار محروم جامعه در مورد مسائل اجتماعی-اقتصادی یا سیاسی مؤثر بر توسعه. ۴. سمنهای مشارکت‌گرا که اغلب دارای جهتگیری مشارکتی مانند تعاونیها هستند. در پروژههای مشارکتی فعالیت سمنها با تعریف نیاز آغاز میشود

و همچنان در مراحل برنامه‌ریزی و اجرا نیز حضور دارند (Arora, 2003, 177). بر اساس سطح کارکرد، انواع سازمانهای مردم‌نهاد در سطوح محلی، شهری، ملی و در سطح بین‌المللی قابل‌شناسایی هستند (Abiddin et al, 2022, 2).

بر اساس اندازه نیز بر مبنای تعداد کارمندان و حوزه جغرافیایی، فعالیت سمنها در انواع کوچک، متوسط، بزرگ و خیلی بزرگ دسته‌بندی می‌گردند. سازمانهای غیردولتی در ایران نیز مانند بسیاری از کشورها، بخشی جدایی‌ناپذیر از جامعه مدنی هستند که به مدیریت طیف پیچیده و متنوعی از فعالیتهای می‌پردازند. سازمانهای غیردولتی ایرانی در حوزه‌های مختلفی از جمله سلامت، زنان، محیط‌زیست، رفاه، کودکان و آموزش مشارکت دارند. کارکرد آنها را میتوان به دستههای زیر تقسیم کرد: اطلاعاتی، آموزشی، مشاوره عملیاتی، پروژه‌های کوچک، حمایتی، تولیدی و آموزشی. از نظر جهتگیری نیز به دستههای خیرخواهانه، ارائه خدمات، مشارکتی و توانمندسازی طبقه‌بندی می‌شوند و از نظر سطح عملیات، معطوف به اجتماع محلی، سازمانهای مقیاس شهر، ملی و بین‌المللی تقسیم‌بندی میشوند (Sayarifar et al, 2022, 2). درنهایت، با توجه به ضرورت حمایت از تشکلهای مردمی موجود و ساماندهی آنها به‌صورت سازمانی در بافتها (کرکه‌آبادی و گل‌محمدی، ۱۳۹۸، ۸۴) جهت تحقق طرحهای توسعه، می‌توان این‌گونه جمع‌بندی نمود که به‌منظور استفاده از توانمندی سازمانهای مردم‌نهاد در قالب مشارکت به‌عنوان ابزاری کارآمد در طرحهای توسعه شهری باید به بررسی موضوعات مرتبط با تهیه و اجرای طرح جامع، اشکال مشارکت و مراتب آن با مقیاس، اندازه و نقش سازمانهای مردم‌نهاد با یکدیگر پرداخت (نمودار ۱).

نمودار ۱: مدل مفهومی پژوهش (فریور صدی، ۱۳۹۳؛ حبیبی و سعیدی رضوانی، ۱۳۸۴؛ [Abiddin et al., 2022](#))

روش‌شناسی

پژوهش حاضر با روش کیفی و به کمک تحلیل مضمون^۱ انجام شده است. تحلیل مضمون روشی کیفی برای شناسایی، تحلیل و گزارش الگوها و تم‌ها در داده‌ها است (Castleberry and Nolen, 2018). مضمون به‌عنوان یک موضوع ضمنی که گروهی از ایده‌های تکراری را سازمان‌دهی می‌کند در نظر گرفته می‌شود. مضامین شامل کدهایی هستند که دارای یک نقطه مرجع مشترک بوده و ایده‌های مربوط به موضوع تحقیق را یکپارچه می‌کنند (Vaismoradi et al., 2016). به‌منظور جمع‌آوری اطلاعات از روش مصاحبه نیمه‌ساختاریافته با هدف شناسایی توانمندی سازمان‌های مردم‌نهاد متناسب با طرح‌های توسعه شهری استفاده شد. جامعه هدف در این

پژوهش شامل هشت نفر از کارشناسان خبره شهرداری و هشت نفر از نمایندگان سازمان‌های مردم‌نهاد بودند. انتخاب کارشناسان شهرداری به‌صورت هدفمند، غیرتصادفی و با استفاده از شیوه متوالی، تنها از میان کارشناسان خبره شهرداری صورت پذیرفت. برای گزینش افراد مصاحبه‌شونده به‌عنوان نمایندگان سازمان‌های مردم‌نهاد از روش نمونه‌گیری طبقه‌ای^۲ بهره برده شد. مطابق با نمونه‌گیری طبقه‌ای در مجموع تعداد هشت سمن از کل سازمان‌های مردم‌نهاد در شهر بیرجند جهت مصاحبه نیمه‌ساختاریافته انتخاب شد که از این تعداد چهار سمن از حوزه اعتقادی-مذهبی، یک سمن از حوزه علمی-پژوهشی و سه سمن از حوزه اجتماعی-فرهنگی بودند (جدول ۲).

1. Thematic analysis

2. Stratified sampling

جدول ۲: نمونه‌گیری و انتخاب سازمان‌های مردم‌نهاد

نوع سمن	تعداد	در صد از کل تعداد سمن‌ها	سمن‌های منتخب به روش نمونه‌گیری طبقه‌ای
اعتقادی-مذهبی	۱۷	۴۸,۵۷	۴
علمی-پژوهشی	۶	۱۷,۱۴	۱
فرهنگی-اجتماعی	۱۲	۳۴,۲۹	۳
مجموع	۳۴	۱۰۰	۸

با انتخاب این شیوه از نمونه‌گیری می‌توان از انتخاب انواع مختلف سازمان‌های مردم‌نهاد به اندازه مناسب اطمینان حاصل نمود. نمایندگان منتخب برای مصاحبه از سمت شهرداری همگی جزو کارشناسان خبره بودند که علاوه بر سابقه همکاری بیشتر از ده سال با شهرداری در فرآیند تهیه و اجرای طرح جامع همکاری بسیار نزدیکی با شهرداری و سایر نهادها و سازمان‌ها داشته‌اند. همچنین، در انتخاب نمایندگان سازمان‌های مردم‌نهاد برای مصاحبه تلاش شد تا افراد با سابقه فعالیت طولانی انتخاب شوند. مصاحبه‌های انجام‌شده با کارشناسان شهرداری و سازمان‌های مردم‌نهاد تا دست یافتن به اشباع نظری در هر بخش ادامه یافت. سؤالات اصلی مصاحبه پیرامون مسائل و مشکلات تهیه طرح جامع و اجرای آن‌ها و قابلیت‌ها و توانمندی‌های سازمان‌های مردم‌نهاد به صورت عام و به صورت خاص (متناسب با شرایط شهر بیرجند در حوزه‌های مختلف) بود. در این پژوهش، تحلیل مضمون با استفاده از روش شبکه مضامین^۱ انجام شده است. برای انجام تحلیل مضمون نیاز به سه دسته مضمون پایه^۲، سازمان‌دهنده^۳ و فراگیر^۴ است. پیش از معلوم نمودن مضامین مختلف، ابتدا متون

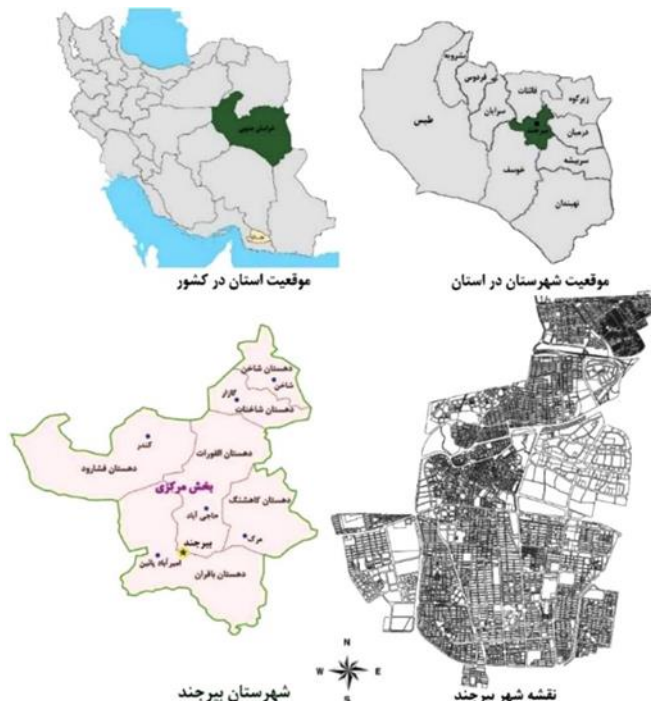
مصاحبه‌ها با دقت و به صورت فعال مطالعه و سپس مضامین پایه از داخل متن استنباط شدند. مضامین پایه پایین‌ترین سطح موضوعات در داخل متن بودند که در این پژوهش مرتبط با توانمندی سازمان‌های مردم‌نهاد در طرح‌های توسعه شهری در نظر گرفته شدند. همچنین، از کدهایی که با هیچ مضمونی ارتباط نداشتند صرف نظر شد، اما مضامین سازمان‌دهنده به اصول پایه‌ای تر اشاره داشته و مفاهیم انتزاعی تری هستند. مضامین این دسته از تلخیص مضمون‌های پایه به دست آمدند. آخرین دسته مضامین نیز به مضامین فراگیر اختصاص یافت. مضامین فراگیر نیز در قالب استعاره‌های اساسی گنجانده شده و ایده حاکم بر کل متن را مشخص می‌کنند. این مضمون‌ها از ترکیب مضمون‌های سازمان‌دهنده ایجاد می‌شود. درنهایت، این مضامین به صورت تصویر شبکه‌ای ترسیم گشت. محدوده مکانی مطالعه شهر بیرجند است که به عنوان یک مرکز منطقه‌ای از دیرباز دارای اهمیت حیاتی و بسیار زیادی برای کشور بوده است و در دوران مختلف تاریخی نقش‌های متعدد بازرگانی، آموزشی، نظامی، کشاورزی و صنعتی را پذیرفته است. این شهر از شمال به شهرستان قاینات، از

1. Thematic Network
2. Basic Theme
3. Organizing Theme
4. Global Theme

در ۱۳۹۷ش بالغبر ۲۰۳۶۳۶ نفر بوده است (سالنامه آماری استان خراسان جنوبی، ۱۳۹۹) (تصویر ۱).

شرق به شهرستان‌های درمیان و سربیشه، از جنوب به شهرستان نهبندان و استان کرمان و از غرب به شهرستان‌های سراپان و طبس محدود است. جمعیت شهر بیرجند

تصویر ۱: موقعیت شهر بیرجند در تقسیمات سیاسی (سالنامه آماری استان خراسان جنوبی، ۱۳۹۹)

یافته‌های پژوهش

بررسی سازمان‌های مردم‌نهاد نشان می‌دهد که در مجموع تعداد ۷۳ سمن در استان خراسان جنوبی فعالیت دارند که ۶۵ سمن فعال و بقیه غیرفعال هستند. همچنین، از کل سمن‌ها تعداد ۳۴ سازمان مردم‌نهاد مربوط به بیرجند است. سازمان‌های مردم‌نهاد حیطه فعالیت و دامنه بسیار گسترده‌ای دارند. در وضع موجود، سمن‌ها در چهار محور فرهنگی، اجتماعی، علمی-پژوهشی و اعتقادی-مذهبی فعال هستند. ازجمله مهم‌ترین خصوصیت بومی سازمان‌ها مردم‌نهاد در بیرجند می‌توان به فعال‌تر بودن سمن‌های مرتبط با جوانان نسبت به سایر سمن‌ها اشاره نمود. در بیرجند ۴۸،۵۷٪ از کل سمن‌ها مربوط به سمن‌های اعتقادی-مذهبی، ۱۷،۱۴٪ مربوط به سمن‌های علمی-پژوهشی و ۳۴٪ مربوط به سمن‌های فرهنگی-اجتماعی هستند. در این بین، حوزه اجتماعی-فرهنگی با ۸۰،۲۹٪ بالاترین سهم

موضوعی را به خود اختصاص داده و فعالیت سمن‌ها در امور عمرانی با ۹،۸٪ کمترین در استان خراسان جنوبی است (<https://saman.msy.gov.ir>).

به‌منظور بررسی قابلیت‌های سازمان‌های مردم‌نهاد، در گام اول به توانمندی‌های عمومی این سازمان‌ها در شهر بیرجند اشاره می‌شود. در گام دوم توانمندی‌های سازمان‌های اشاره‌شده به تفکیک حوزه‌های تخصصی فعالیتشان پرداخته می‌شود. در ارتباط با توانمندی‌های عمومی سازمان‌های مردم‌نهاد در شهر بیرجند می‌توان گفت که امکان تأثیرگذاری بر روی بخشی از تصمیم‌های سیاسی ازجمله مهم‌ترین قابلیت‌های این سازمان‌هاست. این تأثیرگذاری می‌تواند مرتبط با مرحله مداخله در روند قانون‌گذاری توسط شورای شهر و یا مداخله در اجرای پروژه‌های توسعه شهری به لحاظ روند قضایی و حقوقی باشد. این شیوه از تأثیرگذاری در روند قضایی و حقوقی می‌تواند به صورت انجام حرکات نمادین،

نوشتن طومار با امضاهای زیاد، راه‌پیمایی آرام و غیره باشد. در واقع، این سازمان‌ها صدای مردم بوده و می‌توانند نظرات مردم را در قبال تصمیم‌های غیرعادلانه به نهادهای دولتی انتقال دهند. از جمله سایر قابلیت‌های عمومی این سازمان‌ها، قدرت چانه‌زنی و کسب امتیازات در مسائل مرتبط است. توانمندی سمن‌ها تنها به این موارد محدود نبوده، بلکه در صورت فراهم بودن زمینه تخصصی فعالیت سمن‌ها در طرح‌های توسعه شهری، آن‌ها قابلیت ارائه مشاوره در قالب مشاوره به بخش دولتی و خصوصی و نظارت و اجرا را نیز دارند.

سازمان مردم‌نهاد علمی-پژوهشی در بخش‌هایی همچون آموزش رایگان، اعطای بورسیه و کمک‌هزینه تحصیلی به دانش‌آموزان نیازمند فعالیت هستند. گاهی اوقات نیز سازمان‌های مردم‌نهاد علمی-پژوهشی با سرمایه‌گذاری بر روی طرح‌های پژوهشی از اختراعات و محصولات جدید حمایت می‌کنند. بودجه این سمن‌ها اغلب از طرف خیران ثروتمند و یا افرادی که مدرسه‌ها را می‌سازند تقبل می‌شود. فعالیت سمن‌ها در حوزه علمی-پژوهشی نیز می‌تواند به ارتقای آموزش و فرهنگ‌سازی پیرامون راهکارهای کاهنده از معضلات توسعه شهری اختصاص پیدا کند.

سازمان‌های مردم‌نهاد در حوزه اجتماعی-فرهنگی در بیرجند در حوزه‌های تخصصی آسیب‌های اجتماعی، گردشگری و صنایع‌دستی و هنر و ادبیات فعالیت دارند. مصاحبه انجام‌شده با آنان نشان می‌دهد که قابلیت آنان بیشتر حمایتی و معطوف به مواردی نظیر فقرزدایی و کمک به اقشار آسیب‌پذیر اجتماعی، خدمات مشاوره‌ای و روان‌شناختی برای کمک به سلامت روان در جامعه اختصاص دارد. همچنین، سازمان‌های مردم‌نهاد می‌توانند برای انتقال پیام و هدف خود از ابزارهایی نظیر برگزاری مسابقات مختلف، برپایی نمایشگاه‌ها و برگزاری جشنواره‌ها استفاده کنند.

از سویی در سمن‌های فرهنگی-اجتماعی تأکید بر حفظ ارزش‌های فرهنگ بومی سنت‌ها، زبان و لهجه موردتوجه است. سمن‌ها در این حوزه در بحث گردشگری، هنر و ادبیات نیز فعالیت می‌کنند. این سمن‌ها با آگاهی‌رسانی درباره صنایع‌دستی، حامیان را به حمایت از آثار تولیدشده توسط هنرمندان محلی در هر شهر دعوت می‌کنند. البته حوزه فعالیت این سازمان‌های مردم‌نهاد گستردگی بیشتری دارد و شامل زبان‌ها، عادات و رسوم نیز می‌شود. برگزاری جشنواره محلی و جذب خیران برای حمایت از آهنگ‌سازان یا شاعران بومی و آگاهی‌رسانی پیرامون جاذبه‌های گردشگری و طبیعی بیرجند نمونه‌ای از فعالیت سمن‌ها در حوزه فرهنگی-اجتماعی است.

همچنین، در ارتباط با سمن‌های اعتقادی-مذهبی می‌توان گفت پایبندی به اعتقادات مذهبی و ارزش‌های دینی و اسلامی از جمله خصوصیات بارز میان سمن‌های اعتقادی-مذهبی در شهر بیرجند است. بررسی‌های انجام‌شده نشان می‌دهد که معمولاً اشخاص توانگر در این سازمان‌ها فعالیت دارند. علاوه بر این، با توجه به اعتقادات عمیق دینی شهروندان بیرجندی، برگزاری مراسم مذهبی را می‌توان مهم‌ترین فضای ارتباط اجتماعی ساکنان دانست که سبب پیوند بیشتر مردم و ارتباط اجتماعی عمیق‌تر بین آنان گردیده و منجر به توسعه مسیر همکاری و مشارکت مردم در امور جمعی می‌شود. از جمله موضوعات بسیار حائز اهمیت در سازمان‌های مردم‌نهاد، تأمین مالی است. این سازمان‌ها می‌توانند در سازوکارهای تأمین مالی در اجرای برنامه‌های مختلف به‌تنهایی یا از طریق همکاری با سایر نهادها و دستگاه‌ها فعالیت داشته باشند، اما به‌صورت کلی روش‌های متعددی در تأمین مالی سمن‌ها وجود دارد که از آن جمله می‌توان به کمک‌های مردمی و خیریه، دریافت حق عضویت از اعضا، کمک مالی اعضا، پروژه اعتبارات دولتی، فروش نشریه و جزوه، کمک‌های بین‌المللی، فروش نتایج و

تحقیقات، وقف و برگزاری کارگاه‌های آموزشی اشاره نمود که تأکید بر سنت مذهبی وقف از جمله خصوصیات بارز سازمان‌های فرهنگی-اجتماعی شهر بیرجند است. اهمیت این سنت پسندیده در شکل‌گیری هسته‌های اصلی محلات تاریخی شهر بیرجند چشمگیر است، به گونه‌ای که عناصر اصلی واقع در مراکز محله‌های بافت تاریخی نظیر مساجد، حسینیه‌ها، حمام‌ها، کاروان‌سراها، سقاخانه‌ها و چاه‌های آب بر اساس وقف شکل گرفته‌اند. درآمدهای اقتصادی حاصل از وقف این مراکز نیز صرف حفظ و نگهداری آن‌ها می‌شود. از طرفی، پایبندی به سنت وقف در رسوم مردم شهر بیرجند نیز مشهود است، به گونه‌ای که اگر فردی در روز چهارشنبه فوت می‌کرد چنین می‌پنداشتند که چیزی از اموال او را باید وقف کرد و این چنین سنت وقف در میان مردمان این دیار نهادینه شد. در نهایت می‌توان گفت در شهر بیرجند ارتباط تنگاتنگی میان وقف و نیاز مردم مشاهده می‌شود (جدول ۳).

مشکلات طرح‌های توسعه شهری از جمله سایر مباحث مطرح شده در مصاحبه‌ها بود. در این مصاحبه‌ها که با نمایندگان شهرداری صورت پذیرفت، به مباحث مختلفی اشاره شد که از آن جمله می‌توان به گسترش بافت‌های ناکارآمد، عدم اجرای کمربند سبز پیرامون شهر بیرجند، افزایش ساخت‌وساز غیرمجاز حاشیه شهر، نظارت بر ساخت‌وساز در حریم، محقق نشدن کاربری‌های غیرانتفاعی و صدور سند مالکیت اشاره نمود. همچنین، از سوی کارشناسان شهرداری در طول مصاحبه‌های انجام شده دغدغه‌هایی نظیر گسترش شهر در جهات مختلف توسعه و مباحث اقتصادی مرتبط با جذب سرمایه مطرح شد. از سویی، عدم ابلاغ به موقع طرح تفصیلی به مشکلات شهری در بیرجند دامن زده و مسائل بیشتری را برای مردم، سازندگان و سازمان‌های دولتی پدید

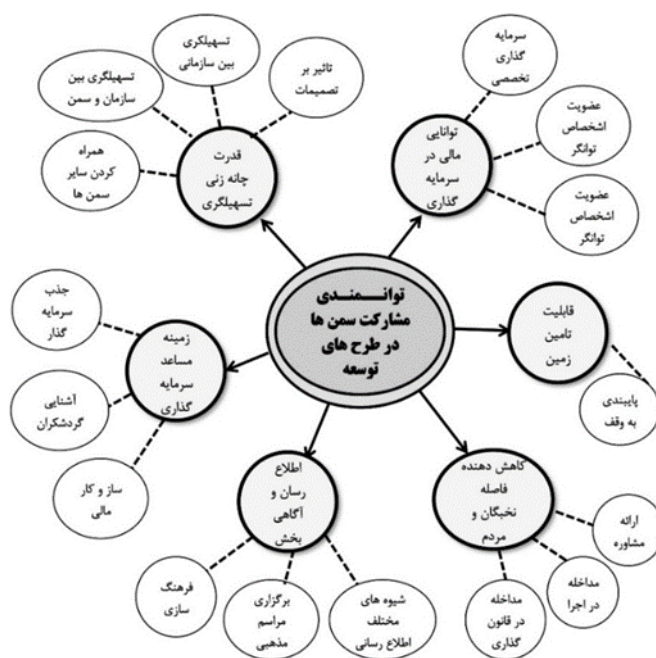
آورده است. در نهایت می‌توان بیان داشت که غالب مشکلات مطرح شده به سبب عدم تأمین منابع مالی کافی، عدم توانایی تملک اراضی و ضعف در همکاری بین سازمانی است.

در مجموع، ۱۷ مضمون پایه از مصاحبه‌ها استخراج شدند که ۴۰٪ آن مرتبط با مصاحبه با بخش دولتی و ۶۰٪ آن مربوط به مصاحبه با سازمان‌های مردم‌نهاد بود. همچنین، این مضامین پایه در قالب شش دسته فراهم‌کننده زمینه مساعد برای سرمایه‌گذاری، قدرت چانه‌زنی و تسهیلگری، توانمندی مالی در سرمایه‌گذاری، قابلیت تأمین زمین، کاهش‌دهنده فاصله نخبگان و مردم و اطلاع‌رسانی و آگاهی‌بخشی تقسیم‌بندی گشت. هر یک از مضامین سازمان‌دهنده، به موضوع خاصی توجه دارد. سه مضمون سازمان‌دهنده زمینه مساعد برای سرمایه‌گذاری، توانمندی مالی در سرمایه‌گذاری و قابلیت تأمین زمین با شش مضمون پایه را می‌توان مرتبط با مسائل اقتصادی دانست. هر یک از سه مضمون مذکور به مضامین پایه‌ای نظیر جذب سرمایه‌گذار، سرمایه‌گذاری تخصصی، استفاده از اشخاص حقیقی و حقوقی، ساز و کارهای مالی و پایبندی به وقف اشاره دارند. همچنین، دو مضمون سازمان‌دهنده قدرت چانه‌زنی و تسهیلگری و مضمون کاهش‌دهنده فاصله نخبگان و مردم با هفت مضمون پایه به مسائل مرتبط با سیاست‌گذاری شهری نظیر ارائه مشاوره، مداخله در اجرا، مداخله در قانون‌گذاری، تسهیلگری بین سازمانی و مضامینی از این قبیل اختصاص می‌یابند و مضمون سازمان‌دهنده اطلاع‌رسانی و آگاهی‌بخشی با سه مضمون پایه شیوه‌های مختلف اطلاع‌رسانی، برگزاری مراسم مذهبی و فرهنگ‌سازی به حوزه مباحث اجتماعی می‌پردازد (جدول ۳).

جدول ۳: نتایج حاصل از بررسی مضامین

مضمون فراگیر	مضمون سازمان‌دهنده	مضمون پایه	طرح‌های توسعه (طرح جامع)
توانمندی سمن‌ها در مشارکت طرح‌های توسعه شهری	فراهم‌کننده زمینه مساعد برای سرمایه‌گذاری	- جذب سرمایه‌گذار در راستای ترویج سرمایه‌های فرهنگی - آشنایی گردشگران با ظرفیت‌های محدوده و رونق گردشگری - فراهم آوردن سازوکار مالی	مرحله اجرا طرح
	قدرت چانه‌زنی و تسهیلگری (سازمان‌دهی قدرت مردم در قبال حاکمیت)	- تأثیرگذاری بر تصمیمات سیاسی و انتقال اعتراض مردم به دولت - تسهیلگری بین سازمان‌های متولی یک موضوع - ارتباط بهتر با سازمان‌های دولتی - همراهم‌سازی سایر سمن‌ها با یکدیگر برای دستیابی به هدفی خاص	
	توانمندی مالی در سرمایه‌گذاری	- سرمایه‌گذاری بر روی طرح‌های تخصصی و پژوهشی - وجود راهکارهای متنوع در تأمین مالی سازمان‌های مردم‌نهاد - عضویت اشخاص توانگر بیرجند در سازمان‌های مردم‌نهاد	مرحله تهیه طرح
	قابلیت تأمین زمین	- پایبندی به وقف در جهت پاسخ به نیازهای عمومی جامعه	
	اطلاع‌رسان و آگاهی‌بخش (ارتقای توانمندی مردم)	- برگزاری مراسم مذهبی و پیوند بیشتر مردم با یکدیگر - ارتقای آموزش و فرهنگ‌سازی در حوزه معضلات شهری - اطلاع‌رسانی در قالب برگزاری مسابقات مختلف، برپایی نمایشگاه‌ها و برگزاری جشنواره‌ها	
	کاهش‌دهنده فاصله نخبگان و مردم	- مداخله در روند قانون‌گذاری توسط شورای شهر - مداخله در اجرای پروژه‌های توسعه شهری به لحاظ روند قضایی و حقوقی - ارائه مشاوره به بخش خصوصی و دولتی در قالب مشاور، نظرات و اجرا	

تصویر ۲: شبکه مضامین حاصل از مصاحبه

نتیجه‌گیری

پژوهشنامه خراسان بزرگ

دوره ۱۵، شماره ۵۷، ۱۴۰۳

۱۶۴

تأکید دارد. در واقع، نتایج پژوهش حاضر یافته‌های سایر پژوهش‌های مشابه را توسعه داده و به بعد اقتصادی اشاره دارد.

نتایج به‌دست‌آمده از طریق تحلیل مضمون نشان می‌دهد که در ارتباط با تهیه طرح‌های توسعه شهری، حضور سازمان‌های مردم‌نهاد می‌تواند در موضوعات مرتبط با مباحث اقتصادی و افزایش قدرت چانه‌زنی از اهمیت به‌سزایی برخوردار باشند (نمودار ۲). در گام اجرای طرح‌های توسعه شهری و در ارتباط با مباحث اقتصادی از جمله تملک و ساخت، تأمین منابع مالی و تعیین حوزه‌های اقدام و اولویت‌بندی سازمان‌های مردم‌نهاد می‌تواند سهم به‌سزایی در این حوزه ایفا کنند. همچنین، حضور سازمان‌های مردم‌نهاد در ارتباط با مسائل اجتماعی می‌تواند در خلق محیط‌های حمایتی-آموزشی و فرهنگ‌سازی بسیار مؤثر باشد. از دیگر توانمندی‌های سازمان‌های مردم‌نهاد تأثیر بر روند سیاست‌گذاری شهری است که این توانمندی در مراحل تهیه، تصویب و اجرا کارآمد است، اما در نهایت خاطرنشان می‌سازد که حضور سازمان‌های مردم‌نهاد تنها

پژوهش‌های پیشین نشان می‌دهند که سازمان‌های مردم‌نهاد در حل مسائل زیست‌محیطی، توسعه گردشگری، پیشگیری و کمک به حل موضوعات اجتماعی، کاربردهای فراوانی دارند. یافته‌های پژوهش حاضر نیز کاربرد سازمان‌های مردم‌نهاد را در زمینه‌های فعالیت سمنها در سایر پژوهش‌ها تأیید می‌کند. از سویی، در حوزه توسعه شهری پژوهش‌های انجام‌شده است. در حوزه مدیریت بحران به نقش سازمان‌های مردم‌نهاد در حوزه مسائل اجتماعی پرداخته و به آموزش، ظرفیت‌سازی و آگاهی عمومی تأکید دارند. موضوعی که با مضامین پایه‌ای بحث اطلاع‌رسانی و فرهنگ‌سازی در این پژوهش هم‌راستا است. در حوزه بازسازی بافت فرسوده و توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی نیز مقالات نگارش یافته است که بیشتر به سایر جنبه‌های اجتماعی نظیر همفکری، مشارکت و اعتماد اجتماعی می‌پردازند. این در حالی است که یافته‌های مقاله حاضر علاوه بر بعد اجتماعی این سازمان‌ها، به قابلیت‌های اقتصادی در جذب سرمایه‌گذاری و قدرت چانه‌زنی آن‌ها

programs. *University of Tehran Public Law Studies Quarterly*, 51(3), 1023–1048.

Banks, N., & Hulme, D. (2012). *The Role of NGOs and Civil Society in Development and Poverty Reduction*. Manchester, Brooks World Poverty Institute (BWPI). Working Paper 171.

Barghamadi, H., & Zamani, S. (2021). *Investigating the challenges of non-governmental organizations in collaboration with municipalities (Case study: Tehran Municipality)*. *Journal of Local Development (Urban and Rural)*, 13(2), 429–453.

Boria, E., Rozhkov, A., & Seyrfar, A. (2020). *Identifying the Need for Energy Urban Planning Role*. *Applied Energy Symposium: MIT A+B*.

Castleberry, A., & Nolen, A. (2018). *Thematic analysis of qualitative research data: Is it as easy as it sounds? Currents in Pharmacy Teaching and Learning*, 10(6), 807–815.

Chakani, M., & Hassani, M. H. (2018). *Strategies for NGO participation in criminal proceedings: A critique of Article 66 of the Criminal Procedure Code*. *Majlis and Strategy Quarterly*, 25(94), 341–368.

Daneshpour, S. A., et al. (2017). *Participatory planning environment: A conceptual model for analyzing factors influencing citizen participation in planning*. *Journal of Architecture and Urban Planning*, 18, 23–37.

Dornan, D. A., & Kennedy, K. (2009). *An Overview: Tourism Non-governmental Organizations and Poverty Reduction in Developing Countries*. *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 14(2).

Fal Soleiman, M., & Hojjatipour, M. (2011). *Sustainability assessment of NGOs in rural areas: Lessons from the carbon sequestration project in South Khorasan*. *Applied Research in Geographical Sciences*, 20(23), 107–127.

Farivar Sadri, B. (2014). *Evolution of urban planning in contemporary Iran*. Azarakhsh Publishing.

می‌تواند پاسخگوی بخشی از چالش‌های توسعه‌ی شهری باشد و این سازمان‌ها قادر نخواهند بود به‌تنهایی تمام چالش‌ها را برطرف نمایند. همچنین، نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که برخلاف وجود سازمان‌های مردم‌نهاد متعدد، فقدان سمن‌هایی که به‌صورت تخصصی در بحث مسائل مرتبط با توسعه‌ی شهری فعالیت دارند، کم‌رنگ است. از این‌رو، به‌منظور ارتقاء تأثیرگذاری این سازمان‌ها در توسعه‌ی شهری، سازمان‌هایی به تفکیک مباحث مرتبط با طرح‌های توسعه پیشنهاد می‌گردد.

فهرست منابع

Abiddin, N., Ibrahim, I., & Aziz, Sh. (2022). *Non-Governmental Organizations (NGOs) and Their Part towards Sustainable Community Development*. *Sustainability*.

Agg, C. (2006). *Winners or Losers? NGOs in the Current Aid Paradigm*. *Development*, 49, 15–21. <https://doi.org/10.1057/palgrave.development.1100252>.

Ajlali, P., et al. (2015). *Planning theory: Traditional and modern perspectives* (3rd ed.). Agah Publishing.

Al-Hasabi, M. (2011). *The role of NGOs and local leaders in rural development: Case study of Laft Port*. *Journal of Housing and Rural Environment*, 134, 35–48.

Al-Kodmany, K. (2001). *Visualization Tools and Methods for Participatory Planning and Design*. *Journal of Urban Technology*, 8(2), 1–37.

Arabi, A., & Dalvand, F. (2021). *NGOs, social capital, and tolerance: A case study of youth NGOs in Shiraz (2018–2019)*. *Journal of Strategic Studies in Sports and Youth*, 20(53), 33–47.

Arora, P. (2003). *ROLE OF NON-GOVERNMENTAL ORGANISATIONS IN DEVELOPMENT PLANNING*. *Development Planning and Administration*. Delhi, India.

Askari, P., & Saedi, B. (2021). *NGO participation in decision-making and monitoring of national anti-corruption*

- Processes. Environmental Management*, 57, 79–96.
- Healey, P.** (2003). *Collaborative Planning in Perspective. Planning Theory*, 2(2), 101–123.
- Horn, P., Mitlin, D., Bennett, J., Chitekwe-Biti, B., & Makau, J.** (2018). *Towards Citywide Participatory Planning: Emerging Community-Led Practices in Three African Cities. Global Development Institute, Working Paper Series*, 2018-034.
- Innes, J., & Booher, D.** (2003). *Collaborative policymaking: Governance through dialogue. In Deliberative Policy Analysis: Understanding Governance in the Network Society.* Cambridge University Press.
- International Council of Voluntary Agencies (ICVA).** (2013). *A Basic NGO Coordination Guide (Version 1.0).* Sida Publications.
- Karkhabadi, Z., & Golmohammadi, M.** (2019). *Evaluating infill development capacities in urban dilapidated fabrics with a social participation approach (Case study: Sarakhs City). Great Khorasan Research Journal*, 34, 67–86.
- Laws, D., & Forester, J.** (2015). *Conflict, Improvisation, Governance: Street Level Practices for Urban Democracy.* Routledge.
- Lewis, D.** (2010). *Nongovernmental Organizations, Definition and History. In International Encyclopedia of Civil Society (pp. 1056–1062).* Springer.
- Lewis, D.** (2014). *Non-Governmental Organizations, Management and Development (3rd ed.).* Routledge.
- Lewis, D., Kanji, N., & Themudo, N. S.** (2020). *Non-Governmental Organizations and Development (2nd ed.).* Routledge.
- Martens, K.** (2002). *Mission impossible? Defining nongovernmental organizations. International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 13(3), 271–285.
- May, R.** (1989). *The Emerging Role of Nongovernmental Organizations in Shelter*
- Farrington, J., & Lewis, D. J.** (with Satish, S. & Miclat-Teves, A.). (1993). *Non-Governmental organizations and the state in Asia.* Routledge.
- Ganjloo, A., & Saeedi Mofrad, S.** (2019). *The role of NGOs and local organizations in social empowerment of informal settlements. Geographical Research*, 34(4), 483–491.
- Ghamami, S. M. M., et al.** (2018). *Government's protective obligations toward environmental NGOs in Iran's legal system. Islamic Law Research Journal*, 19(2), 397–420.
- Ghasemi Siani, M., et al.** (2020). *Developing a conceptual framework for neighborhood-based participatory planning in Iranian cities: Case studies of Sirus, Javadieh, and Haft Chenar in Tehran. Iranian-Islamic City Studies Quarterly*, 11(41), 41–53.
- Habibi, M., & Saeedi Rezvani, H.** (2005). *Participatory urban planning: A theoretical exploration* <https://www.sid.ir/paper/433653/faof> Iran's conditions. *Journal of Fine Arts*, 24, 15–24.
- Habibpour Gatabi, K., & Karimi Jafarnejad, B.** (2019). *The role of NGOs in Tehran's crisis management. Iranian Journal of Social Studies*, 13(2), 29–54.
- Hall-Jones, P.** (2006). *The Rise and Rise of NGOs: Global Policy Forum.* Retrieved from <https://www.globalpolicy.org>.
- Hardoy, J., Gencer, E., & Winogard, M.** (2019). *Participatory planning for climate resilient and inclusive urban development in Dosquebradas, Santa Ana and Santa Tomé. Environment and Urbanization*, 31(1), 33–52.
- Hassan, G. F., Hefnawi, A. L., & Refaie, M. E.** (2011). *Efficiency of participation in planning. Alexandria Engineering Journal*, 50, 203–212.
- Hassenforder, E., Pittock, J., Barreteau, O., et al.** (2016). *The MEPPP Framework: A Framework for Monitoring and Evaluating Participatory Planning*

- Seng, T.** (2019). *The Role of Urban Planners in Relation to Stakeholder Involvement in Planning Process*.
- Shah Bahrami, F.**, et al. (2010). *The impact of NGO activities on crime prevention among female-headed households*. *Journal of Law Enforcement Research*, 5(3), 504–518.
- Shakouri, A.** (2014). *The role of NGOs in empowering street-working children: A case study of District 12, Tehran*. *Journal of Socio-Cultural Development Studies*, 3(3), 33–60.
- Smørdal, O., Ebbing Wensaas, K., Lopez-Aparicio, S., Nilstad Pettersen, I., & Hoelscher, K.** (2016). *Key issues for enhancing citizen participation in co-constructing city futures*. *Proceedings of Fourth International Workshop on Cultures of Participation in the Digital Age*. Gothenburg, Sweden.
- Soleimani Moghaddam, H.**, et al. (2019). *The role of urban development strategy in population absorption in the outskirts of Mashhad*. *Great Khorasan Research Journal*, 34, 33–50.
- South Khorasan Management and Planning Organization.** (2020). *South Khorasan Statistical Yearbook*.
- Srinivas, H.** (2022). *NGO Partnerships for Sustainable Urban Development* (GDRC Research Output E-102). Global Development Research Center. Retrieved from <https://www.gdrc.org/ngo/ngo-partnerships.html>
- Taghizadeh, R., & Yazdani, H.** (2020). *Developing a framework for effective leadership in environmental NGOs*. *Management and Development Process Journal*, 33(1), 105–131.
- Taralunga, N.** (2010). *Introduction of Comprehensive Participation of Citizens As Well As Governmental and Non-Governmental Organizations in the Urban Planning Process*.
- Tavangar, M., & Farhadi, J.** (2021). *Impacts of urban development projects on destruction of valuable sites in and Urban Development*. In *The Urbanization Revolution*. Springer.
- McQuaid, R. W.** (2000). *The Theory of Partnerships—Why Have Partnerships? In Managing Public-Private Partnerships for Public Services: An International Perspective* (pp. 9–35). Routledge.
- Movahed, A.**, et al. (2013). *The role of NGOs in participatory reconstruction of dilapidated urban fabrics: Case study of Ahvaz city center*. *Geography Journal*, 11(36), 79–98.
- Nikkhah, H. A., & Redzuan, M. R. B.** (2010). *The role of NGOs in promoting empowerment for sustainable community development*. *Journal of Human Ecology*, 30, 85–92.
- Rajabi, A.** (2011). *Methods of citizen participation in urban development processes*. *Journal of Geography and Environmental Planning*, 12.
- Rigolon, A., & Gibson, S.** (2021). *The role of non-governmental organizations in achieving environmental justice for green and blue spaces*. *Landscape and Urban Planning*, 205, 103970.
- Saadi, M.** (2019). *Identifying and analyzing barriers to the expansion of environmental NGOs in rural areas (Case study: Chia Green Association in Marivan County)*. *Journal of Geography and Development*, 17(55), 211–236.
- Sayarifard, A., Nazari, M., Rajabi, F., Ghadirian, L., & Sajadi, H. S.** (2022). *Identifying the non-governmental organizations' activities and challenges in response to the COVID-19 pandemic in Iran*. *BMC Public Health*, 22(1), 704.
- Siemi, G.** (2019). *A strategic explanation of political fragmentation challenges in the governance structure of Mashhad metropolitan region*. *Great Khorasan Research Journal*, 34, 51–66.

the pilgrimage-tourism city of Mashhad. Great Khorasan Research Journal, 46, 71–84.

Thomas, L. (1995). *NGOs in Cities*. INTRAC.

Timmermans, W., & Cilliers, E. J. (2014). *The importance of creative participatory planning in the public place-making process. Environment and Planning B: Planning and Design, 41, 413–429.*

UN-Habitat. (2004). *Kismu city development strategies*. Prepared by Kismu City Council and Center for Development and Planning Management.

Vaismoradi, M., Jones, J., Turunen, H., & Snelgrove, S. (2016). *Theme development in qualitative content analysis and thematic analysis. Journal of Nursing Education and Practice, 6(5).*

Vaysi, S., & Azimi, M. (2020). *A sociological study of collaborative spaces in NGOs: Case study of Harandi neighborhood, Tehran. Iranian Journal of Social Studies, 14(3), 120–141.*

Willetts, P. (1982). *What is a Non-Governmental Organization? UNESCO Encyclopedia of Life Support Systems, Section 1*. City University, London.

Young, B. (2017). *NGO Management* (5th ed.). Centre for Development, Environment and Policy, SOAS University of London.

Young, S. T. (2012). *Sustainability Essentials for Business* (1st ed.). SAGE Publications.